

Desatero udržitelného cestovního ruchu v Národním parku České Švýcarsko

Analýza podkladových materiálů, výběr principů pro zpracování

**zpracováno v rámci projektu "Desatero udržitelného cestovního ruchu v
Národním parku České Švýcarsko – tištěný komiks pro IC Region Národního
parku České Švýcarsko, okres Děčín, Ústecký kraj" s registračním číslem
"1200500050"**

Úvod

Následující text je východiskem pro zpracování tiskoviny "Desatero udržitelného cestovního ruchu v Národním parku České Švýcarsko – tištěný komiks pro IC Region Národního parku České Švýcarsko, okres Děčín, Ústecký kraj".

V textu jsou představeny hlavní dokumenty se vztahem k udržitelnému cestovnímu ruchu (dále jen CR), diskutovány uváděné principy udržitelného CR a proveden výběr vzhledem k zaměření tiskoviny a relevance pro území Národního parku České Švýcarsko (dále jen NP ČŠ). Dokumenty jsou rozděleny na exogenní, tedy mající původ mimo území, pro které je analýza zpracovávána. Ty jsou dále rozděleny na „nadmárodní“ respektive „mezinárodní“ – sem patří Evropská Charta udržitelného cestovního ruchu v chráněných územích, Globální etický kodex CR a Trendy a politiky CR OECD 2020. Druhou skupinou jsou exogenní tuzemské dokumenty, které se týkají území dalších českých národních parků. Endogenní dokumenty jsou texty s přímým vztahem k území a správě území NP ČŠ ať už zpracované Správou NP ČŠ (nebo na její zakázku) či jinými subjekty.

Dokument bude podkladem pro diskusi se zástupci NP ČŠ o finálním výběru deseti principů, se kterými se bude v projektu dále pracovat. Dokument uvádí výsledek této diskuze jako podklad pro další aktivity v projektu.

Dokument byl zpracován pro kancelář MAS Český sever. z.s., ta je výlučným vlastníkem předkládaného textu, může s ním libovolně nakládat jak v rámci projektu, tak při dalších aktivitách v rámci realizace komunitou vedeného místního rozvoje.

Ve Varnsdorfu, 30.6.2021

Exogenní informační zdroje – mezinárodní/nadnárodní

European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas (Evropská charta udržitelného CR v chráněných územích)

Jde o dokument organizace EUROPARC FEDERATION, je součástí trojice dokumentů spolu s „Jak si užít cestu: průvodce chráněnými územími“ a „Aplikační report: realizační rámec a vedení“. Dohromady tvoří návod, jak e stát členem Charty pro udržitelný cestovní ruch.

Oficiální text Charty byl publikován v roce 1999, revidován a aktualizován byl v letech 2007 a 2010. Je určen jak správcům chráněných území, tak aktérům cestovního ruchu a operátorům nabídky v cestovním ruchu.

Pro management chráněných území představuje následující benefity:

- základ pro posílení partnerství s lokálními aktéry CR a sektoru cestovního ruchu v širším kontextu,
- příležitost pro ovlivňování rozvoje CR v daném území,
- posílení image organizace díky zájmu o udržitelný CR,
- příležitost pro PR a zvyšování povědomí o udržitelném CR ve vztahu k návštěvníkům území a ve vztahu k lokálním i celostátním médiím,
- příležitost spolupracovat a přebírat dobrou praxi od signatářů Charty z řad správ chráněných území,
- užitečný nástroj pro interní i externí hodnocení vlastní činnosti vedoucí k novým nápadům a zlepšením,
- zvýšení kreditu pro potencionální donory a podporovatele.

Přijetím Charty se signatář zavazuje k akceptaci uvedených principů, k jejich zahrnutí do rozvojových a řídicích dokumentů (plány péče, zásady péče), k definování krátkodobé (5 let) strategie pro udržitelný CR a k jejímu realizování prostřednictvím akčního plánu.

Strategie by měla obsahovat následující části a v rámci nich se soustředit na následující činnosti:

- Ochrana a zlepšování přírodního a kulturního dědictví
  - monitorování dopadu CR na flóru a faunu a usměrňování návštěvnosti v citlivých lokalitách,
  - posilování aktivit zahrnující i CR, které podporují péči o historické dědictví, kulturu a tradice,
  - ochrana přírodních zdrojů,
  - motivování návštěvníků a aktérů CR k zapojení do ochrany území.
- Zkvalitňování zážitků z poznávání území
  - zjišťování a průzkum očekávání stávajících i potencionálních návštěvníků a jeho uspokojování,
  - vstřícnost vůči návštěvníkům se specifickým omezením,
  - podpora iniciativ pro vyhodnocování a zlepšování kvality návštěvnické infrastruktury a služeb,
- Zvyšování veřejného povědomí

- ověření, že je propagace založena na autentickém obrazu území a citlivě reaguje na potřeby návštěvníků, které se mění během roku v jednotlivých částech území,
  - zajištění pružného poskytování informací v odpovídající kvalitě v území i jeho bezprostředním okolí,
  - provozování vzdělávacích zařízení a služeb, které pravdivě interpretují přírodní a kulturní hodnoty jak návštěvníkům území, tak místním obyvatelům,
- Rozvoj cestovního ruchu podle specifik daného území
  - Tréninkové aktivity pro personál a aktéry CR v území
- Ochrana a podpora kvality života místních obyvatel
    - Zapojení místních komunit do plánování cestovního ruchu v území
    - Zajištění odpovídající komunikace mezi správou území, místními obyvateli a návštěvníky
    - Identifikace, předcházení a minimalizace veškerých možných konfliktů
- Rozvoj sociálního a ekonomického pilíře
    - Propagace a podpora prodeje lokálních produktů návštěvníkům a v rámci služeb pro CR
    - Podpora lokální zaměstnanosti v sektoru cestovního ruchu
- Kontrola a řízení návštěvnosti
    - Shromažďování a archivace dat o návštěvnosti během sezony v různých částech území
    - Vytvoření a implementace plánu pro řízení návštěvnosti
    - Propagace využívání veřejné dopravy, cyklo dopravy a pěší dopravy jako alternativy k individuální dopravě automobily
    - Kontrola vizuální podoby (ochrana krajinného rázu) budované infrastruktury pro CR

Principy

Navržené principy vycházejí z textu Charty. Hlavními cíli Charty jsou:

- *zvýšit povědomí o, a podporu, evropských chráněných území, jako základní součásti našeho dědictví, které by mělo být chráněno tak, aby mohlo uspokojovat potřeby současné i budoucích generací,*
- *zlepšit udržitelný rozvoj a řízení cestovního ruchu v chráněných územích tak, aby propojoval potřeby ochrany přírody, místních obyvatel, lokální ekonomiky a návštěvníků území.*

1. Zapojit všechny ty, kteří jsou spoluodpovědní za cestovní ruch v chráněných územích, do jeho rozvoje a řízení:

- trvalá platforma, nebo obdobná struktura, založená správou chráněného území, místními samosprávami, ochránci přírody, komunitními organizacemi a zástupci cestovního ruchu. Doporučuje se propojení na regionální a národní instituce, další rozvoj a udržení těchto kontaktů

2. Připravit a realizovat strategii udržitelného cestovního ruchu a akční plán pro chráněné území.

- definovat území, kterého se strategie týká, včetně přesahu mimo vlastní chráněné území,
- vyhodnotit přírodní, historické a kulturní bohatství, infrastrukturu pro cestovní ruch a ekonomické a sociální podmínky v území,

- zhodnotit skladbu současných návštěvníků s výhledem na budoucnost segmentu CR,
- vytvořit soubor strategických cílů pro rozvoj a řízení cestovního ruchu,
- vytvořit akční plán vázaný na stanovené cíle,
- označit zdroje a partnery pro realizaci strategie,
- navrhnout indikátory pro monitoring naplňování strategie

3. Chránit a zlepšovat stav přírodního a kulturního dědictví v územích, pro a skrze cestovní ruch, a chránit ho před nadměrným rozvojem cestovního ruchu.

- sledovat dopad na faunu a flóru a řídit návštěvnost v citlivých lokalitách,
- podporovat aktivity, včetně využití pro cestovní ruch, které podporují udržování historického dědictví, kultury a tradic,
- řídit a omezovat aktivity, včetně těch v CR, které nepříznivě působí na: krajinu, ovzduší a vodstvo; využívají jiné než obnovitelné zdroje energie; produkují nadměrné množství odpadů a hluku,
- podporovat návštěvníky a sektor CR jako přispěvatele k ochraně území,

4. Poskytovat všem návštěvníkům vysoce hodnotné zážitky ve všech oblastech jejich pobytu v území.

- zkoumat očekávání a možnosti uspokojení stávajících i potencionálních návštěvníků,
- naplňovat specifické požadavky znevýhodněných návštěvníků,
- podporovat iniciativy na ověřování a zlepšování kvality infrastruktury a služeb,

5. Komunikovat směrem k návštěvníkům specifika a specifické hodnoty v územích.

- zajistit, aby se propagace území zakládala na pravdivém obrazu, aby reagovala na potřeby a jejich proměnlivost v různých ročních obdobích a různých částech území,
- poskytovat pružné (reagující na změny) a kvalitní informace v území i jeho bezprostředním okolí, a v tom samém pomáhat i aktérům CR,
- provozovat vzdělávací (osvětovou) infrastrukturu a služby, které interpretují přírodní a kulturní hodnoty území návštěvníkům a místním obyvatelům, včetně organizovaných skupin a škol,

6. Podporovat specifické produkty cestovního ruchu, které napomáhají objevovat a porozumět danému chráněnému území.

- poskytovat a podporovat aktivity, akce a nabídku produktů CR zahrnujících interpretaci přírodního a kulturně-historického dědictví,

7. Zvyšovat vědomosti o chráněných územích a problematice udržitelnosti mezi aktéry cestovního ruchu.

- poskytovat a podporovat tréninkové programy pro zaměstnance správ chráněných území, pro další organizace a podnikatele v CR, založené na identifikaci oblastí výcvikových potřeb,

8. Zajistit, aby cestovní ruch podporoval, nikoliv zhoršoval, kvalitu života místních obyvatel.

- zahrnout místní komunity do plánování cestovního ruchu v chráněném území,
- zajistit kvalitní komunikaci mezi zaměstnanci chráněného území, místními obyvateli a návštěvníky,
- identifikovat a eliminovat možné zdroje konfliktů v území,

9. Zvyšovat užitek z cestovního ruchu pro lokální ekonomiku.

- propagovat prodej lokálních produktů (potraviny, řemeslné výrobky, místní služby) mezi návštěvníky a poskytovateli služeb v CR,
- podporovat zaměstnanost místních obyvatel v cestovním ruchu,

10. Monitorovat a usměrňovat návštěvnost jako prevence negativních dopadů do území.

- archiovat data o návštěvnosti území a jejich proměnlivosti v čase a různých částech území, včetně zpětné vazby od místních podnikatelů v CR,
- vytvořit a implementovat plán pro řízení a usměrňování návštěvnosti území,
- propagovat veřejnou dopravu, cyklo dopravu a pěší dopravu jako alternativy k individuální automobilové dopravě,
- ovlivňovat vizuální podobu (ochrana krajinného rázu) budované infrastruktury pro CR

Shrnutí

Uvedené principy přirozeně souzní s ochranou přírody a krajiny, jakož i jednotlivých složek životního prostředí, na území NP ČŠ i v jeho bezprostředním okolí. Jednotlivé principy budou dále diskutovány a „konfrontovány“ s předmětem ochrany NP ČŠ, s jeho posláním, s jeho přírodními hodnotami a kulturním dědictvím.

Globální etický kodex cestovního ruchu

Jedná se o dokument členů Světové organizace cestovního ruchu, který byl formou Rezoluce přijat Valným shromážděním OSN v prosinci 2001. Obsahuje 10 článků, které představují jednotlivé principy přijatého dokumentu.

Principy

Čl. 1 - Podíl cestovního ruchu na vzájemném porozumění a respektování národů a společností

- CR odráží porozumění a podporu společných etických hodnot, které vycházejí z tolerance a respektování existujících náboženských, filozofických a morálních přesvědčení,
- CR je prováděn v souladu s atributy a tradicemi daných území, při respektování zákonů, obřadů a zvyklostí,
- hostitelská území by měla poznávat a respektovat životní styl, vkus a očekávání návštěvníků jako předpoklad pohostinnosti a porozumění potřebám,
- veřejné orgány poskytují ochranu turistům a návštěvníkům a jejich majetku, v tomto směru jim poskytují informace a pomoc, působí preventivně,
- návštěvníci ctí legislativu a zákony hostitelských zemí, vyvarují se protiprávního jednání,
- návštěvníci mají povinnost se seznámit s odlišnostmi a specifiky navštěvovaného území, s bezpečnostními a zdravotními riziky.

Čl. 2 - Cestovní ruch jako nástroj individuálního a kolektivního uspokojení

- cestování jako zdroj relaxace, odpočinku na jedné straně a poznávání na straně druhé představuje nenahraditelný prostředek sebevzdělávání a poznávání a tolerování odlišností,
- aktivity v CR respektují rovnost mužů a žen, neodporují základním lidským právům včetně práv nejzranitelnějších skupin a menšin.

Čl. 3 - Cestovní ruch jako faktor udržitelného rozvoje

- všichni aktéři cestovního ruchu se podílejí na ochraně životního prostředí s cílem dosáhnout udržitelného ekonomického rozvoje, jehož je CR součástí,
- veřejné orgány by měly podporovat a upřednostňovat takové formy CR, které nejsou v rozporu se zájmy ochrany přírody, přírodních zdrojů, složek životního prostředí,

- je třeba řídit návštěvnost území v čase a prostoru tak, aby se eliminoval tlak CR na životní prostředí a podpořil příznivý dopad na místní ekonomiky,
- infrastruktura a služby v CR by měly být koncipovány tak, aby přispívaly k ochraně přírodního dědictví, zvláštní pozornost je třeba věnovat citlivým oblastem se zvýšenou ochranou území,
- přírodní turistika a ekoturistika respektuje přírodní dědictví a místní obyvatele, svým objemem (intenzitou) nepřesahuje kapacitu navštěvovaných míst.

Čl. 4 - Cestovní ruch jako aktivita využívající kulturní dědictví lidstva a přispívající k jeho zdokonalení

- zdroje CR jsou společným dědictvím lidstva, místní komunity mají vůči nim práva a povinnosti,
- CR musí respektovat umělecké, archeologické a kulturní dědictví, je třeba jeho ochrana při současném zpřístupnění jako prostředku poznávání cizích kultur, jejich náboženství a tradic,
- alespoň část vstupného do těchto objektů by měla být použita na ochranu a zlepšování stavu,
- CR by měl umožnit zachování a rozvoj tradičních kulturních produktů, řemesel a folklóru.

Čl. 5 - Cestovní ruch, prospěšná aktivita pro hostitelské země a komunity

- místní obyvatelé by měli být zapojeni do aktivit CR, mělo by z něj ekonomicky, sociálně i kulturně profitovat tvorbou přímých i nepřímých pracovních míst,
- regiony atraktivní pro CR by měly prostřednictvím příslušných koncepcí a politik pocítit zvyšování životní úrovně obyvatelstva a uspokojování jeho potřeb,
- zvláštní pozornost je třeba věnovat zranitelným a specifickým oblastem, kde může rozvoj CR nahradit úpadek tradičních ekonomických aktivit (ostrovy, venkovské a horské oblasti),
- každá významná investice pro CR by měla být vyhodnocena z pohledu možných negativních vlivů na ŽP, investoři by měli spolupracovat s veřejnou správou a komunikovat své záměry.

Čl. 6 - Závazky účastníků rozvoje cestovního ruchu

- návštěvníci mají právo na pravdivé, srozumitelné a objektivní informace o navštěvovaných místech, o podmínkách pro cestování, ubytování, stravování a pobytu od místních aktérů CR,
- místní aktéři CR se ve spolupráci s veřejnými orgány podílejí na bezpečnosti, prevenci nehod, ochraně zdraví; měli by nastavit vhodný systém pojištění a pomoci v nesnázích,
- je-li to možné, mělo by být návštěvníkům umožněno vykonávání jejich náboženských potřeb,
- veřejné orgány by měly zabezpečit návrat turistů do svých zemí v případě úpadku aktérů CR,
- vlády mají povinnost informovat své obyvatele o všech aktuálních rizicích spojených s návštěvou destinací, nesmí je však poškozovat přehnaným či neověřeným informováním,
- média by měla pravdivě a objektivně informovat o událostech a situacích s dopadem na CR.

Čl. 7 – Právo na turistiku

- možnost přímého objevování, poznávání a s tím spojených zážitků představuje rovné právo všech obyvatel planety, nemělo by být omezováno, neměly by mu být kladeny překážky,
- právo na turistiku je součástí práva na odpočinek a aktivní využívání volného času,
- veřejné orgány by měly podporovat a rozvíjet sociální turistiku, která umožní obecný přístup k rekreaci, cestování a trávení dovolené,
- zvláštní podporu by měla mít rodinná turistika, turistika studentů a seniorů, turistika znevýhodněných skupin obyvatel.

Čl. 8 – Svoboda pohybu turistů

- turisté by měli požívat práva na svobodu pohybu v souladu s čl. 13 Všeobecné deklarace lidských práv,
- turisté by měli mít přístup k nástrojům komunikace, k veřejným orgánům, k právním službám, ke konzulátům svých zemí,

- návštěvníci by měli požívat stejných práv jako místní obyvatelé a to včetně nakládání s osobními údaji,
- administrativa spojená s přechodem hranic by měl umožňovat co nejsvobodnější pohyb,
- turisté by měli mít přístup ke konvertibilní měně pro cestování a pobyt.

Čl. 9 - Práva pracovníků a podnikatelů v oblasti průmyslu cestovního ruchu

- vlády a místní samosprávy by měly respektovat specifika podnikání v CR (sezónnost) a věnovat mu náležitou pozornost a péči,
- aktéři CR (podnikatelé, zaměstnanci) mají právo na školení a vzdělávání, měla by jim být věnována zvláštní sociální ochrana vyplývající ze sezónnosti a nejistoty podnikání/povolání.
- stát by neměl bránit podnikání v CR osobám s relevantními znalostmi a dovednostmi,
- národní legislativa by neměla bránit přeshraniční výměně zkušeností aktérů v CR,
- velcí aktéři v CR by neměli uměle vytvářet obraz území a neměli by ho vnucovat místním komunitám, naopak by se měli zapojit do místní podpory rozvoje území,
- spolupráce vysílajících a hostitelských subjektů by měla přispívat k udržitelnému rozvoji CR a spravedlivému rozdělení zisků.

Čl.10 – Aplikace principů Globálního etického kodexu cestovního ruchu

- všichni aktéři CR budou spolupracovat na aplikaci uvedených principů, budou sledovat jejich efektivitu v praxi,
- všichni aktéři CR uznají roli mezinárodních organizací, především Světové organizace CR, ale i dalších nevládních organizací působících v oblasti propagace a rozvoje CR, ochrany lidských práv, životního prostředí a zdraví,
- případné spory týkající se aplikace Globálního etického kodexu cestovního ruchu by měla řešit třetí strana, Světový etický výbor pro cestovní ruch.

Shrnutí

Některé z uvedených principů (články 3, 4 a 5) přirozeně souzní s ochranou přírody a krajiny, jakož i jednotlivých složek životního prostředí, na území NP ČŠ i v jeho bezprostředním okolí. Tyto vybrané principy budou dále diskutovány a „konfrontovány“ s předmětem ochrany NP ČŠ, s jeho posláním, s jeho přírodními hodnotami a kulturním dědictvím.

OECD Tourism Trends and Policies 2020 (OECD Trendy v cestovním ruchu a národních politikách 2020)

Dokument analyzuje výkonost cestovního ruchu a trendy politik v 51 členských státech OECD na základě mnoha dílčích výkonnostních ukazatelů a na základě analýzy realizovaných politik, reforem a vývoje CR.

Trendy v cestovním ruchu

Během uplynulých šesti dekad se cestovní ruch stal jedním z nejdůležitějších ekonomických sektorů. Hraje klíčovou roli v rostoucím segmentu služeb, generuje příjmy, vytváří pracovní místa, stimuluje regionální rozvoj, podporuje místní komunity. Z dlouhodobého hlediska je významným hráčem exportní politiky s větším dopadem na domácí ekonomiky než ostatní sektory. I přes krátkodobé výkyvy se z dlouhodobé perspektivy počítá s dalším růstem v tomto sektoru.

Priority pro národní politiky

Přestože jsou růstové trendy pozitivní, vlády neustále vyvíjejí nástroje jak maximalizovat možný ekonomický, sociální a environmentální zisk z cestovního ruchu, při současně snižování tlaku pramenícího z nedostatečného plánování a řízení růstu segmentu. Úsilí je například věnováno efektivnímu řízení přetížení (přeplnění) atraktivních destinací tak, aby byl zájem a ekonomický přínos rozprostřen do širšího území, který není pro návštěvní tolik atraktivní. Dále se věnují vývoji produktů pro prodloužení turistické sezóny, podporují zvyšování produktivity, lepší využívání zdrojů a stabilizaci zaměstnanosti v turistických destinacích. Pro zjišťování, zda tyto politiky mají požadovaný efekt, státy posilují koordinační a implementační mechanismy, reformují činnosti nositelů destinačních managementů, aktualizují regulační předpisy, zapojují digitální řešení, posilují dialog s veřejností a zapojují privátní sektor do přípravy svých politik.

Klíčová sdělení z politik

Prosazování integrovaných, vpřed hledících politik pro cestovní ruch

- vyvíjejte ucelené, na budoucnost orientované přístupy pro plánování politik a programů pro cestovní ruch, podporované dlouhodobými strategiemi a krátkodobými akčními plány,
- posilujte koordinační mechanismy a převodové struktury pro zajištění stálého přenosu politik schválených na centrální úrovni na nižší úrovně a zapojte místní komunity a podnikatele tak, aby byl plně zajištěn přínos pro destinace z dynamicky se vyvíjející ekonomiky cestovního ruchu.

Příprava sektoru cestovního ruchu na digitální budoucnost

- aktivně podporuje digitalizaci v cestovním ruchu propagací „digitálního uvažování“, modernizací regulačních struktur a posilováním kapacit MSP pro zapojení se do vznikajících digitálních struktur a sítí,
- podpořte příjem investicemi do nových technologií, dovedností a inovací; podpořte stávající MSP, aby získaly konkurenční výhodu spojenou s přínosy digitální transformace; propagujte rozvoj „chytrých destinací“,
- podporujte obchodní modely založené na implementaci digitálních technologií, hodnotových řetězců a propojených sítí prostřednictvím zahrnutí analýzy dat a dalších dostupných technologií, optimalizací podnikatelské praxe a rozšiřováním dostupné digitální infrastruktury, nástrojů a řešení.

Přehodnocení příspěvku úspěšného cestovního ruchu pro udržitelný růst

- kladte větší důraz na environmentální a socio-kulturní pilíře udržitelnosti pro zajištění výsledných přínosů pro místní komunity, přispívejte k dosahování cílů udržitelného rozvoje, postavte se dopadům klimatické změny,
- ujistěte se, že úsilí věnované podpoře cestovního ruchu je prováděno v kontextu místních, regionálních a národních rozvojových strategií a v úzké součinnosti se zájmy průmyslu a veřejnosti,
- podniknete další kroky pro začlenění udržitelnosti do politik cestovního ruchu a praxe jako zlepšení podpory přechodu na zelenou, nízkoemisní a klimaticky odolnou ekonomiku cestovního ruchu,
- zajistěte dostupnost informací pro jejich využití v rozhodovacích procesech a lepším plánování typových a škálovatelných modelů růstu dělaných na míru jednotlivým destinacím.

Shrnutí

Ač se v tomto případě nejedná o stanovení či identifikaci konkrétních principů v cestovním ruchu, ale o souhrn určitých doporučení pro národní vlády, budou uvedená doporučení zahrnuta do diskuze o jejich vlivu a přínosu pro předmět ochrany NP ČŠ, jeho poslání, jeho přírodní hodnoty a kulturní dědictví.

Exogenní informační zdroje – ostatní národní parky v ČR

Z každého národního parku byly zjišťovány následující informace se vztahem k cestovnímu ruchu a turistice: předmět ochrany, návrh opatření pro cestovní ruch a turistiku, činnosti správy, regulace návštěvnosti a institucionální zajištění.

V závěru kapitoly bude provedena základní analýza posbíraných dat. Ta budou později diskutována a „konfrontována“ s předmětem ochrany NP ČŠ, s jeho posláním, s jeho přírodními hodnotami a kulturním dědictvím.

NP Šumava

Plán péče o NP Šumava 2016-2030, Návrhová část, ver. 1.10.2015

Plán péče vymezuje v obecné rovině následující **předměty ochrany** na území NP Šumava:

- ekosystémy – ve všech svých přirozených vývojových stádiích a fázích,
- populace ohrožených, vzácných a pro Šumavu typických druhů rostlin a živočichů
- význačné prvky neživé přírody

Dlouhodobý cíl :

Využití území NP k turistice a rekreaci nepoškozující předměty ochrany NP, EVL a PO.

Faktory ovlivňující dosažení cílů:

- efektivní fungování informační a strážní služby
- legislativní připravenost na nové aktivity,
- množství turistů,
- rostoucí rekreační kapacity a rozvojové plány v regionu NP,
- zachování atraktivity území,
- stav cestní sítě.

Zásady/opatření :

- podporovat především „měkké“ formy turistického a rekreačního využití NP,
- preference pěší turistiky, dodržování hierarchie: pěší – cyklisté – veřejná doprava – individuální motorová doprava,
- provedení studie revize turistických cest se snahou o následné převedení pěších turistů mimo asfaltové komunikace,
- vytvořit pasport turistických tras a přehodnotit využívání cestní sítě,
- při údržbě účelových cest upřednostňovat prašný povrch (případně aktivně „zpřírodňovat“ cesty přeměnou asfaltového povrchu na prašný nebo ponechávat cesty „na dožití“),
- umožnění klasického běžeckého lyžování i bruslení dle možností v daného území tak, aby nedocházelo ke střetům s předměty ochrany přírody, zachování možností sjezdového lyžování v zázemí obcí,
- zajistit rozsah strojově upravovaných běžeckých lyžařských tras přiměřený z hlediska ochrany přírody,
- vyhrazení vybraných vodních toků pro vodní turistiku a její regulace,

- zlepšení nabídky pro handicapované a další návštěvníky s omezenou pohyblivostí,

Zřizovací listina

Pro řízení a usměrňování návštěvnosti a využití území pro cestovní ruch byly identifikovány následující **hlavní a vedlejší činnosti**:

- odborná činnost v oborech... regionálního rozvoje... v rámci své územní působnosti,
- ... výstavba a údržba cest a budov, výroba a údržba terénních zařízení,
- činnost v oboru cestovního ruchu a turismu na území NP Šumava a CHKO Šumava, včetně usměrňování a regulace dopravy, návštěvnosti a jiných aktivit na území NP Šumava a CHKO Šumava a provozování parkovišť a tábořišť,
- kulturně výchovná činnost, ekologická výchova a vzdělávání, provozování návštěvnických středisek a zařízení specializovaných na ekologickou výchovu, informační a průvodcovská služba,
- propagační a publikační činnost v oboru ochrany přírody a životního prostředí, vydávání a prodej knih, periodik a ostatních publikací v oboru ochrany přírody a krajiny,
- hostinská a restaurační činnost.

Organigram

V rámci Správy Národního parku Šumava, je činnost související s cestovním ruchem soustředěna dle organigramu pod odbor státní správy NP Šumava, do Oddělení informační a strážní služby. Nicméně v seznamu zaměstnanců najdeme také Oddělení informačních středisek a ekologické výchovy. V každém z oddělení pracuje 12 zaměstnanců. Oddělení informačních středisek a ekologické výchovy provozuje 4 střediska environmentální výchovy a zajišťuje jejich programovou náplň. Dále provozuje 3 informační střediska, 2 návštěvnická centra a 3 sezónní informační střediska. Oddělení informační a strážní služby zajišťuje strážní a dohledovou službu s přesahem do informování návštěvníků.

Krkonošský NP

Plán péče Krkonošský národní park a jeho ochranné pásmo (2010-2020), část B – návrh

Plán péče vymezuje v obecné rovině následující **předměty ochrany** na území Krkonošského národního parku takto:

Horské a podhorské geobiocenózy s výskytem endemitů, glaciálních reliktnů a zvláště chráněných a ohrožených druhů rostlin a živočichů:

- krkonošská arko-alpínská tundra s řadou glaciálních a periglaciálních jevů,
- subarktická a lesní rašeliniště a luční mokřady,
- horské smrčiny a jejich horní hranice lesa,
- listnaté, smíšené a jehličnaté lesní porosty montánního a submontánního stupně,
- květnaté horské a podhorské louky.
- specifický krajinný ráz horské krajiny Krkonoš.

Turistické a rekreační využívání

Cíl: Udržitelný rozvoj aktivit šetrných k přírodnímu prostředí KRNP a jeho OP (tzv. měkkého turismu) na úkor v současnosti převažujícího tzv. tvrdého turismu.

Intenzivní (tvrdý) turismus:

Cíl:

- Vyloučení aktivit tzv. tvrdého turismu v 1. a 2. zóně NP, umožnění ekologicky únosného rozvoje těchto aktivit ve 3. zóně NP a v jeho OP při zachování priority poslání NP, soustavy Natura 2000, zvláště chráněných druhů i přirozených lesních a nelesních ekosystémů klíčových pro ochranu biodiverzity (viz doporučení expertní skupiny, která jsou pro území NP považována za nepřekročitelná)

Obecná opatření:

- Preferovat umístování záměrů tzv. tvrdého turismu na brownfields před realizací na „zelené louce“.
- Při schvalování záměrů požadovat omezení rozsahu zpevněných ploch.
- Dopady posuzovaných aktivit hodnotit komplexně, respektovat územní limity dotčených lokalit.
- Průběžně komunikovat s provozovateli, investory, obcemi a dalšími dotčenými subjekty (jednání, diskuze, vzdělávací semináře, tištěné materiály apod.).

Extenzivní (měkký) turismus:

Cíle:

- Nekonfliktní provozování aktivit tzv. měkkého turismu, jak z hlediska ochrany přírody a krajiny, tak i z pohledu návštěvníků Krkonoš.
- Podpora rozvoje alternativních aktivit CR, především agroturistiky.

Pěší turistika (vč. nordic walking, apod.)

Opatření:

- V odůvodněných případech umožnit budování a údržbu vyhlídkových míst, pruhledů a zokruhování/propojení stávajících turistických cest. Při obnově cest ve vyšších polohách preferovat přírodní materiály (kámen, dřevo), v nižších polohách zachovat co nejvíce cest bez živичného povrchu.
- Kultivovat odpočinková místa, příp. místa úkrytu před nepříznivým počasím (kvalitní a jednotné provedení, přírodní materiály apod.).
- Na vhodná místa a ve spolupráci s obcemi umístit kvalitní informační tabule o daném území, upozornit na zajímavá výhledová místa, objekty a prvky v krajině, související s historickým vývojem, osídlením, hospodařením či proměnou krajiny.
- Vhodnými přístupy směřovat návštěvníky i do méně navštěvovaných partií Krkonoš a Podkrkonoší.
- Regulovat, příp. dle možnosti úplně vyloučit vjezd a provoz motorových vozidel po turistických trasách.

Cykloturistika

Opatření:

- Cyklistické stezky vést přednostně v OP a 3. zóně NP (dále již nerozšiřovat trasy v 1. a 2. zóně NP) a přednostně po jiných komunikacích, než jsou frekventované trasy pro pěší.
- Převahu cyklistů lanovými drahami umožnit pouze do míst, navazujících na stávající cyklotrasy.
- Tratě a zařízení typu mountain bike cross a bikepark povolovat na vhodných lokalitách v OP, výjimečně ve 3. zóně NP přiléhající k OP.

Hippoturistika

Opatření:

- Dořešit vymezení sítě hippostezek na území NP a stanovit pravidla pro jejich využívání.
- Nové trasy pro hippoturistiku vymezit ve 3. zóně NP a jeho OP, při zohlednění povrchu cest, frekvence využívání a možných střetů s jinými zájmovými skupinami.

Horolezectví

Opatření:

- Umožnit skalní lezení ve vyhrazených oblastech na území 3. zóny NP (Hnědé skály, Hranostájí skála, Emin kámen, Lubošské skály).

Zřizovací listina

Pro řízení a usměrňování návštěvnosti a využití území pro cestovní ruch byly identifikovány následující **hlavní a vedlejší činnosti**:

- provozování návštěvnických středisek a zařízení specializovaných na ekologickou výchovu, informační a průvodcovská služba,
- propagační a publikační činnost v oboru ochrany přírody a životního prostředí,
- provoz muzeí a dokumentační činnost,
- usměrňování a regulace dopravy, návštěvnosti a jiných aktivit na území KRNP a jeho OP, provozování parkovišť, autokempů a tábořišť,
- obchodní a zahraničně obchodní činnost,
- provozování restauračních zařízení.

Organigram

V rámci Správy Krkonošského národního parku je činnost související s cestovním ruchem soustředěna dle organigramu pod odbor vnějších vztahů, který má dvě oddělení - Oddělení styku s veřejností a Oddělení péče o návštěvníky. Odbor provozuje 4 informační centra, tři muzea a jednu další expozici. Celkem má 52 zaměstnanců, z toho 13 v Oddělení styku s veřejností a 37 v Oddělení péče o návštěvníky

Odbor vnějších vztahů zajišťuje následující činnosti a služby:

- vydávání měsíčníku KRKONOŠE – JIZERSKÉ HORY
- správa fotoarchivu
- sbírkotvorná činnost vč. evidence, preparace, konzervace a restaurace sbírkového fondu
- správa regionální a studijní knihovny
- výzkum a průzkum regionu na úseku historie, etnografie a přírodních věd
- prezentace muzejní činnosti a sbírkového fondu prostřednictvím výstav, expozic a publikací
- výchovné programy, přednášky a exkurze pro děti, mládež, dospělé návštěvníky a obyvatele Krkonoš
- soutěže, letní tábory a aktivity mládeže, stanice Mladých ochránců přírody
- propagační a ediční činnost, audiovizuální programy, návrhy informačního vybavení terénu
- zajišťování činnosti sítě stálých a sezonních informačních středisek

NP Podyjí

Plán péče o Národní park Podyjí a jeho ochranné pásmo (2012-2020)

Plán péče vymezuje v obecné rovině následující **předměty ochrany** na území národního parku Podyjí takto:

- typická krajina průlomového říčního údolí a vrcholového plató, včetně unikátních skalních tvarů i charakteristické struktury a textury vegetace.
- samovolné procesy
- biotopy v celé šíři pestrosti (zejména vzácné, ohrožené, reliktní a endemitní), ať už se vyskytují přirozeně, nebo vyžadují trvalý režim péče.
- druhy živočichů, rostlin a hub v celé šíři pestrosti vyjma invazních a expanzivních (zejména vzácné, ohrožené, reliktní a endemitní).

Turistické a rekreační využívání

Mezi základní poslání Národního parku Podyjí patří i využití jeho území k ekologicky únosné turistice nezhoršující kvalitu přírodního území. Vstup návštěvníkům je umožněn pro inspirativní, poznávací, kulturní, estetické a rekreační účely.

Střednědobé cíle a opatření k jejich dosažení:

- Podporovat rozvoj měkkých forem turistiky: pěší turistiky, cykloturistiky, lyžařské turistiky a hipoturistiky
- Vybudovat trasy pro vozíčkáře
- Upravit a udržovat existující, případně zpřístupnit další vyhlídky
- Zřídit nouzová nocoviště a rozšířit možnost koupání
- Pečovat o informační systém a turistickou infrastrukturu
- Regulovat provoz motorových vozidel
- Usilovat o regulaci aktivit ve vzdušném prostoru nad NP Podyjí

Zřizovací listina

Pro řízení a usměrňování návštěvnosti a využití území pro cestovní ruch byly identifikovány následující **hlavní a vedlejší činnosti**:

- údržba cest, terénních zařízení a zařízení turistického provozu,
- strážní služba, kontrolní činnost a dohled nad dodržováním ochranných podmínek,
- kulturně výchovná činnost, ekologická výchova a vzdělávání, provozování návštěvnických středisek a zařízení specializovaných na ekologickou výchovu, informační a průvodcovská služba,
- propagační a publikační činnost v oboru ochrany přírody a životního prostředí,
- usměrňování a regulace dopravy, návštěvnosti a jiných aktivit na území NP a jeho OP, provozování parkovišť a tábořišť,
- poskytování služeb, zejména v oblasti lesnictví a zemědělství,
- hostinská činnost,
- ubytovací služby.

Organigram

V rámci Správy Národního parku Podyjí je činnost související s cestovním ruchem soustředěna dle organigramu pod odbor vnějších vztahů, který má dvě oddělení - Oddělení styku s veřejností a Oddělení péče o návštěvníky. Odbor provozuje 4 informační centra, tři muzea a jednu další expozici. Celkem má 52 zaměstnanců, z toho 13 v Oddělení styku s veřejností a 37 v Oddělení péče o návštěvníky

Analýza aktivit správ národních parků ve vztahu k cestovnímu ruchu

Aktivní role

- kulturně výchovná činnost, ekologická výchova a vzdělávání, provozování návštěvnických středisek a zařízení specializovaných na ekologickou výchovu, informační a průvodcovská služba,
- propagační a publikační činnost v oboru ochrany přírody a životního prostředí, vydávání a prodej knih, periodik a ostatních publikací v oboru ochrany přírody a krajiny,
- činnost v oboru cestovního ruchu a turismu, včetně usměrňování a regulace dopravy, návštěvnosti a jiných aktivit
- provoz muzeí a dokumentační činnost,
- strážní služba, kontrolní činnost a dohled nad dodržováním ochranných podmínek,
- hostinská činnost,
- ubytovací služby.

Pasivní role

- výkon státní správy
- strážní služba, dohled nad dodržováním zákonů.

V dokumentech správ národních parků se termín udržitelného CR vyskytuje jen zřídka. Přesto je mu věnována velká pozornost, a to jak ve zřizovacích listinách, tak v plánech péče (s předpokladem obdobného uchopení v připravovaných zásadách péče). Hlavním nástrojem usměrňování aktivit a rozvoje CR jsou návštěvní řady, které jsou v praxi prosazovány prostřednictvím strážní služby/strážci a vymáhány v rámci výkonu státní správy v přenesené působnosti.

Nicméně z podstaty věci lze konstatovat, že udržitelnost je zde poměřována mírou střetu/konfliktu se zájmy ochrany přírody a krajiny, která jsou v územích národních parků primárním veřejným zájmem. Udržitelný cestovní ruch tak v první řadě neškodí, není zdrojem konfliktů, není v rozporu s činnostmi správ národních parků.

Vzhledem k tomu, že všechny národní parky jsou veřejnými institucemi řízenými a koordinovanými Ministerstvem životního prostředí, jsou odlišnosti v přístupu k cestovnímu ruchu minimální. Jde tedy do značné míry uniformní postoj odrážející pohled státní ochrany přírody na funkci a přínos cestovního ruchu pro přírodně hodnotná území. Výrazně rozpracovanější je CR v plánu péče Krkonošského národního parku, který je jednak nejstarším parkem, ale především se potýká s intenzivním turistickým využitím po celý rok.

Udržitelný CR je tedy takový, který:

- **nepoškozuje předmět ochrany**
- **nepřekračuje nosnou kapacitu prostředí**
- nepoškozuje krajinný ráz
- **nenarušuje přirozené procesy, včetně hnízdění, toku atd.**
- **přispívá přímo či zprostředkovaně k ochraně území**

- **respektuje omezení a usměrňování turismu v území**
- **preferuje udržitelné formy dopravy, využívání OZE, minimalizuje produkci odpadů apod.**
- **nezatěžuje nadměrně prostředím dopady z CR (odpadky, hluk, světelné znečištění)**
- **respektuje odstupňovanou ochranu (zonaci) území**
- **je komunikován a plánován v součinnosti se správou NP**
- pro budování infrastruktury využívá primárně brownfields a zastavěná území obcí
- **zahrnuje ve svých aktivitách edukaci, osvětu a informování o přírodních a kulturních hodnotách a nutnosti ochrany území**
- **využívá a propaguje místní zdroje a místní suroviny, včetně regionálních značek**
- je orientovaný na „měkkou“ turistiku

poznámka: silně zvýrazněné odrážky jsou promítnuty v návrhu Desatera

Atributy a principy udržitelného cestovního ruchu

V této kapitole jsou shrnuty zásadní poznatky jak z výše analyzovaných dokumentů, tak ze základní internetové rešerše pro pojem „udržitelný cestovní ruch“. Jde tedy o neorganizovanou a nestrukturovanou směs informací, mající ze všeho nejvíce podobu brainwrittingu, čili záznamu myšlenek určeného pro další zpracování.

Identifikovány a zaznamenány byly následující poznatky a podněty:

- kompromis striktní ochrana vs. neomezené využívání zdrojů
- vychází z definice udržitelného rozvoje, aplikuje ho na turismus a na uspokojování potřeb návštěvníků území způsobem, který umožní stejné uspokojování potřeba i následujícím generacím (to úzce souvisí c využíváním a spotřebováváním zdrojů)
- **podporuje veškeré šetrné a udržitelné chování** (návštěvníků, místních obyvatel, podnikatelů v CR)
- udržitelnost je předpokladem dlouhodobého ekonomického profitu pro CR v daném území
- **významná je nosná kapacita prostředí, která nesmí být překročena**
- součástí nosné kapacity jsou i rezidenti (místní obyvatelé)
- podobné výrazy: ekoturistika, zelená, měkká (extenzivní), na ŽP orientovaná ekologicky a sociálně únosná, odpovědná, postindustriální, inteligentní...
- vymezuje se vůči intenzivní (tvrdé) turistice
- **důraz na kvalitu, na proces poznávání, prožívání, pochopení, uvědomování si souvislostí, edukaci a motivaci k ochraně hodnot v území...** vymezení vůči spotřebnímu přístupu k turismu
- **edukace a osvěta místních obyvatel a podnikatelů, tréninkové programy pro správy CHÚ**
- **musí být regulován, usměrňován a řízen (prostřednictvím managementu), nejde o samovolný proces, ale o složitě nastavený systém, který zahrnuje celou řadu aktérů**
- **upřednostňování místních zdrojů, místních a regionálních produktů včetně regionálních značek**
- **zdroj obživy pro místní obyvatele, ti potom snáze akceptují přítomnost návštěvníků v území**
- respekt k tradicím, a to včetně tradičního využívání přírodních zdrojů (kulturní relativismus)
- **optimalizace zájmů návštěvníků, místních obyvatel a ochrany přírody na využívání místních přírodních hodnot a prostředí a jeho rozvoji**
- partnerství v území, vzájemný respekt zájmových skupin
- efektivní ekonomická činnost, při které nejsou překročeny požadavky místních obyvatel na kvalitní život a jsou respektovány požadavky ochrany přírody na ochranu a rozvoj území

- **vychází ze společných zájmů aktérů CR na ochraně přírody – na její trvalé atraktivitě je závislý cestovní ruch**
- nově budovaná infrastruktura respektuje krajinný ráz, měřítko, zároveň je výstavba udržitelná včetně životního cyklu použitých materiálů
- dva krajní přístupy: antropocentrický (slabý) – upřednostňuje uspokojování potřeb návštěvníků, snaží se s využitím moderních technologií maximalizovat užitek z místních přírodních zdrojů ve prospěch CR – limity ochrany přírody jsou jen vytýčením hřiště, bez nějaké hlubší snahy o pochopení a porozumění jejich významu a smyslu; ekocentrický (silný) – sleduje stav přírodních složek a složek životního prostředí a na základě průběžného vyhodnocování provádí korekce nastavených limitů, vytváří udržitelné vzorce chování
- **CR jako spolutvůrce/zachránce/donor/sponzor přírodního a kulturního dědictví**
- přírodní a kulturní hodnoty jsou společným sdíleným dědictvím lidstva a to včetně náboženství a tradic
- **společné plánování v území, zjišťování zájmů, motivací, potřeb a jejich uvádění do souladu s ochranou území**
- turistické využití území pro všechny skupiny, včetně skupin se specifickým znevýhodněním
- pravdivá interpretace území, pravdivé a aktuální informování
- ekonomický a sociální pilíř nelze opomenout, musí vhodně doplňovat environmentální pilíř
- udržitelný cestovní ruch jako určující prvek ekonomického pilíře rozvoje území, zvyšování životní úrovně obyvatel, což se zpětně pozitivně odráží ve vnímání přírodních a kulturních hodnot území, v péči a ochraně těchto hodnot
- CR je v souladu s místními rozvojovými potřebami (a ty jsou v souladu s nadregionálními a národními strategiemi)
- začlenění udržitelnosti do politik cestovního ruchu, podpora přechodu na zelenou, nízkoemisní a klimaticky odolnou ekonomiku CR
- propagace a sdílení dobré praxe přínosů CR pro ochranu přírody a krajiny, pro boj s klimatickou změnou
- využití modelů založených na implementaci digitálních technologií, hodnotových řetězců a propojených sítí s využitím nástrojů pro analýzy dat a dalších dostupných technologií

poznámka: silně zvýrazněné odrážky jsou promítnuty v návrhu Desatera

Desatero udržitelného cestovního ruchu návštěvníků NP ČŠ

1. **Nepoškozuj** to, co je zde chráněno. Vždyť kvůli tomu jsi sem přijel. A nejen ty.
2. **Pozoruj**, co se zde děje, jaké procesy utvářely zdejší krajinu a jaké cykly a procesy probíhají ve zdejší přírodě. Neztěžuj jí to. Buď ohleduplný vůči přírodě a zvláště vůči živočichům.
3. **Zapoj se** do ochrany zdejší přírody a krajiny. Jak? Zeptej se strážců a v informačních centrech.
4. **Respektuj** různou intenzitu ochrany přírody v území. S tím souvisí i to, co se kde smí či nesmí. Říkáme tomu zonace území a má to své důvody.
5. **Vzdělávej se**, pokus se o navštíveném území dozvědět co nejvíce, sežeň si informace od strážců či v informačních centrech. Ale wikipedie je taky fajn.
6. **Buď in**. Raději pěšky než autobusem. Raději autobusem než autem. Raději oběd v restauraci než hromada plastových obalů od nápojů a baget.
7. **Vnímej** zdejší krajinu všemi smysly, proživej a zaživej. Tady a teď. To do mobilu a na sociální sítě nedostaneš. Z toho jsou jen placaté obrázky.
8. **Podporuj** místní producenty a výrobce. To oni spoluutvářejí jedinečnost území - a to s výrazným využitím místních zdrojů.
9. **Dodržuj** omezení v území. Pokud se někam nesmí, tak to má vždy dobrý důvod. Mohlo by ti jít i o život.
10. **Přemýšlej** o místech, která jsi navštívil. Máš nějaký zajímavý nápad nebo postřeh? Poděl se o něj s námi.

poznámka: výběr byl učiněn s ohledem na cílovou skupinu, tedy děti a mládež. Autor si uvědomuje, že by bylo dobré komunikovat i další témata, nicméně ta jsou pro cílovou skupinu buď těžko uchopitelná, nebo zcela nezajímavá.

Desatero udržitelného cestovního ruchu návštěvníků NP ČŠ s návrhy na možné zpracování/uchopení tématu

1. **Nepoškozuj** to, co je zde chráněno. Vždyť kvůli tomu jsi sem přijel. A nejen ty.

téma: odpadky, rytí do skal a kůry stromů

2. **Pozoruj**, co se zde děje, jaké procesy utvářely zdejší krajinu a jaké cykly a procesy probíhají ve zdejší přírodě. Neztěžuj jí to. Buď ohleduplný vůči přírodě a zvláště vůči živočichům.

téma: (kůrovec), příroda jako laboratoř – přirozená obnova lesa, hnízdění sokolů

3. **Zapoj se** do ochrany zdejší přírody a krajiny. Jak? Zeptej se strážců a v informačních centrech.

téma: produkty Wolfie, brigády – úklid, výsadby, záchrana mláďete sokola...

4. **Respektuj** různou intenzitu ochrany přírody v území. S tím souvisí i to, co se kde smí či nesmí. Říkáme tomu zonace území a má to své důvody.

téma: klidová území, dočasná ochrana, zonace, přechodně chráněné plochy

5. **Vzdělávej se**, pokus se o navštíveném území dozvědět co nejvíce, sežeň si informace od strážců či v informačních centrech. Ale wikipedie je taky fajn.

téma: Plšíkova učebna, komentovaná procházka se strážcem/vědeckým pracovníkem Správy

6. **Buď in.** Raději pěšky než autobusem. Raději autobusem než autem. Raději oběd v restauraci než hromada plastových obalů od nápojů a baget.

téma: dráha ČŠ, turistické linky v území, Lužickohorský rychlík

7. **Vnímej** zdejší krajinu všemi smysly, proživej a zaživej. Tady a teď. To do mobilu a na sociální sítě nedostaneš. Z toho jsou jen placaté obrázky.

téma: setkání s umělcem (malíř/fotograf), AHA efekt

8. **Podporuj** místní producenty a výrobce. To oni spoluutvářejí jedinečnost území - a to s výrazným využitím místních zdrojů.

téma: návštěva u výrobce, představení regionální značky, Dny řemesel

9. **Dodržuj** omezení v území. Pokud se někam nesmí, tak to má vždy dobrý důvod. Mohlo by ti jít i o život.

téma: kůrovec-pád stromu-záchrana života

10. Přemýšlej o místech, která jsi navštívil. Máš nějaký zajímavý nápad nebo postřeh? Poděl se o něj s námi.

téma: dítě vypráví zážitky, spojí se informace – nápad! (ten implementovat do pracovního listu)